

Zestiende Internationale Taalkunde-Olympiade

Praag (Tsjechië), 26–30 juli 2018

Opgave van de groepswedstrijd

Het Mëbêngôkre, het Xavante en het Krikatí zijn talen van de Jê-tak van de Macro-Jê-taalfamilie die gesproken worden in Brazilië. Hoewel deze drie talen familie zijn van elkaar, zijn ze niet onderling verstaanbaar, en vele woorden klinken compleet verschillend. Bijvoorbeeld:

	Mëbêngôkre	Xavante	Krikatí
<i>medicijn</i>	pidjÿ	wede	hemet, hremet (← Portugees <i>remédio</i>)

- (a) Gegeven zijn enkele woorden in het Xavante met daarnaast hun vertalingen in het Mëbêngôkre in een andere volgorde:

Xavante

A.	a	<i>hoest</i>	BB.	te	<i>been</i>
B.	a hã	<i>jÿj</i>	CC.	té	<i>rauw</i>
C.	bã	<i>anattoboom</i>	DD.	tebe	<i>vis</i>
D.	bãdã	<i>zon</i>	EE.	to	<i>oog</i>
E.	budu	<i>nek</i>	FF.	u	<i>water</i>
F.	buru	<i>veld, akker</i>	GG.	ubu	<i>vlieg; omwikkelen</i>
G.	du (ev.), 'wapé (twv.), 'wasa (mv.)	<i>dragen</i>	HH.	uhãdã	<i>tapir</i>
H.	du ~ di	<i>buik</i>	II.	upi	<i>aanraken</i>
I.	êne	<i>steen</i>	JJ.	uzã	<i>vuur</i>
J.	hã	<i>boos; mannenhuis; koud; huid/(boom)schors/borst (van een vrouw)</i>	KK.	uzé	<i>stank</i>
K.	hãdã	<i>stuk metaal</i>	LL.	wa	<i>vet</i>
L.	ma	<i>nandoe / naar ... toe</i>	MM.	wa hã	<i>ik</i>
M.	me (ev.), wabzu (twv.), sãmra (mv.)	<i>gooien, werpen</i>	NN.	wabu	<i>stam van de mauritiuspalm</i>
N.	mi	<i>hout</i>	OO.	wada	<i>snavel</i>
O.	mo (ev.), ne (twv.), ai'aba'ré (mv.)	<i>gaan/komen</i>	PP.	wano	<i>ontploffen</i>
P.	mra	<i>hongerig</i>	QQ.	wapru	<i>bloed</i>
Q.	mro	<i>vrouw (echtgenote)</i>	RR.	wasi	<i>ster</i>
R.	na	<i>moeder</i>	SS.	wa'õ	<i>neusbeer</i>
S.	nhi	<i>vlees</i>	TT.	wa'ro	<i>warm/heet</i>
T.	nhorõwa	<i>heem</i>	UU.	wa'u	<i>vloeistof</i>
U.	nho'udu	<i>borst(kas) (van een man)</i>	VV.	wĩ (ev.), pã (twv.), simro (mv.)	<i>doden</i>
V.	no	<i>broer</i>	WW.	zasi	<i>nest</i>
W.	pa	<i>lever</i>	XX.	zé	<i>pijn/pijn doen; bitter</i>
X.	para	<i>voet</i>	YY.	zu	<i>poeder/meel</i>
Y.	po	<i>plat en breed</i>	ZZ.	'ra	<i>zoon/dochter</i>
Z.	ré	<i>hars</i>	AAA.	'rã	<i>hoofd</i>
AA.	ta (ev.), rĩ (twv.), sina (mv.)	<i>plukken, afsnijden</i>	BBB.	're	<i>planten (ww.); ei</i>
			CCC.	'ré	<i>droog</i>
			DDD.	'rẽ	<i>parkiet</i>
			EEE.	'rẽ (ev.), si (twv.), hu (mv.)	<i>eten</i>
			FFF.	'ro	<i>(ver)rot</i>

(b) Hier zijn enkele vragen en antwoorden in het Mëbêngòkre, die met aanpassingen zijn overgenomen uit dialogen in een leerboek voor deze taal. N.B.: de vragen Q–T en de corresponderende antwoorden vormen samen één enkele dialoog:

A.	Jãm ne ga tẽ?
B.	Djãm ngô `yr ne ga tẽ?
C.	Djãm ngà `yr ne ga tẽ?
D.	Djãm amã tep kĩnh?
E.	Djãm amã prãm?
F.	Djãm angryk?
G.	Djãm amex?
H.	Mỳj ne akra krẽn o nhỹ?
I.	Djãm kẽn ne ja?
J.	Nhãr anã?
K.	Nhỹm ne bôx?
L.	Djãm arỳm ne ga tep krẽ?
M.	Mỳj kadjy ne ga pur mã tẽ?
N.	Mỳj myt kam ne ga bôx?
O.	Nhỹm nhõ kax ne wa?
P.	Mỳj ne ja?
Q.	Djãm akaprĩre?
R.	Mỳkam akaprĩre?
S.	Mỳj kanê?
T.	Djãm arỳm ne ga akra nhõ pidjỳ `yr tẽ?

1.	Kati. Ikĩnh.
2.	Ãã, ngà `yr ne ba tẽ.
3.	Ãã, imã tep kĩnh.
4.	Kati. Ije tep krẽn kêt rã'ã.
5.	Para kam ne ba bôx.
6.	Kati. Inhũrkwã `yr ne ba tẽ.
7.	Kubẽ ne bôx.
8.	Ãã, imã prãm.
9.	Ngôkôn ne ja.
10.	Kwỳr kadjy ne ba pur mã tẽ.
11.	Ikra kanê kam ne ba ikaprĩre.
12.	Tep ne ikra krẽn o nhỹ. Djãm amã tep kĩnh?
13.	Pur mã ne ba tẽ.
14.	Inã ne pur mã tẽ.
15.	Ikra kadjy ne ba pidjỳ `yr tẽ nhỹm arỳm kàj-bê mex.
16.	Kati. Ikanê.
17.	Kangro kam mẽ kak kam kanê.
18.	Ãã, ikaprĩre.
19.	Inhõ kax ne ja.
20.	Kati. Pĩ ne wa.

1. Bepaal welke vragen en antwoorden bij elkaar horen.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T

2. Vertaal zoveel mogelijk zinnen naar het Nederlands.

Om jullie taak gemakkelijker te maken zijn hier enkele woorden in het Krĩkatĩ ($c = qu = k$):

Krĩkatĩ		ẽhmpa	<i>lever</i>
caj	<i>een soort mand</i>	ẽhmpej	<i>goed</i>
caprẽehre	<i>verdrietig</i>	ẽhmpoht	<i>nek</i>
caxiire	<i>sterretje</i>	ẽhnto	<i>oog</i>
caxỳt jẽeh	<i>katoen</i>	ẽh'quẽhn	<i>van ... houden</i>
cohcuaj	<i>aap</i>	jaahi	<i>nest</i>
cohpe	<i>barbaar, iemand van niet-inheemse afkomst</i>	para' cỳm	<i>bij zonsondergang</i>
cryht	<i>stuk hardhout</i>	puj	<i>aankomen</i>
cu'cõn	<i>kalebas</i>	pyht	<i>zon, dag</i>
cwyr	<i>maniok</i>	ry'my	<i>al</i>
cỳjpi	<i>stil, zachtaardig</i>	xỳ	<i>pijn doen</i>

(c) Vertaal naar het Nederlands:

Mëbêngôkre

1. **Nhỹm ne kukôj pa?**
2. **Nhỹm ne ngôkôn rě?**
3. **Aje kukôj bĩn kêt rã'ã.**
4. **Djãm arỹm ne aprõ kadjàt kre?**
5. **Wakõ ne krwỳdy kêt, krě ne krwỳdy.**

Krĩkatĩ

6. **cohhyh**
7. **cupre**
8. **pohr**
9. **xy**

(d) Vertaal naar het Xavante:

Krĩkatĩ

10. **ẽh'tyhç** *dood*
11. **ẽhncuu** *luis*

⚠ Het Mëbêngôkre behoort tot de noordelijke groep van de Jê-tak. Het wordt door ongeveer 10 000 mensen van twee volkeren genaamd Kayapó en Xikrĩn gesproken in de staten Pará en Mato Grosso in Brazilië.

Het Krĩkatĩ, een dialect van de Timbira-macrotaal, behoort ook tot de noordelijke groep van de Jê-tak. Het wordt door ongeveer 1 000 mensen gesproken in de staat Maranhão in Brazilië.

Het Xavante behoort tot de centrale groep van de Jê-tak. Het wordt door ongeveer 15 000 mensen gesproken in de staat Mato Grosso in Brazilië.

â, à, é, ê, ô, y en **ỹ** zijn klinkers. ' is een medeklinker (de zogenaamde glottisslag), **dj** $\approx$ *dj* in *maharadja*, **j** = *j* in *jas*, **ng** = *ng* in *hang*, **nh** $\approx$ *nj* in *ranja*, **x** $\approx$ *tch* in *matcha*. Het teken $\sim$ geeft aan dat de klinker nasaal wordt uitgesproken.

- *anattoboom*: een plant waarvan de zaden worden gebruikt om rode verf te maken.
- *nandoe*: een vogel die op een struisvogel lijkt.
- *neusbeer*: een zoogdier dat familie is van de wasbeer.

—André Nikulin

Nederlandse tekst: Aleksei Nazarov.

Succes!